

TÓTH SZILVIA
A Kút (1926–1927)

A képzőművészek Új Társaságának folyóirata

A *Kút* művészeti folyóirat volt. A Képzőművészek Új Társasága adta ki, 1926–27-ben jelent meg.¹ Összesen tizenegy szám látott napvilágot, ebből kettő dupla szám volt. Az első 1926. március 28-án jelent meg, az utolsó szám pontos dátumát nem tudjuk.²

A folyóirat első számát Dénes Lajos, második és harmadik számát Dénes Lajos és Rózsa Miklós, a többit Rózsa Miklós szerkesztette. A szerkesztési munkában részt vett Gyöngyösi Nándor is.³

Dénes Lajos nevét lexikonok nem őrzik. A *Kút* 4. számában mond le szerkesztői tisztjéről, távozását hivatalos teendőivel indokolva. A *Kút* szerkesztősége az V. kerület Sziget u. 40-ben volt, az 1924-ben kiadott telefonkönyv szerint Dénes Lajos főgimnáziumi tanár lakásán.⁴ (A szerkesztőség 1926 augusztusában költözik az Andrásy útra, majd 1927-ben a Nagymező utcába.)

¹ A Képzőművészek Új Társasága 1924-ben alakult. A szakirodalomban legtöbbször a KUT rövidítéssel szerepel. A társaság 1926-ban *Kút* címmel folyóiratot adott ki. Dolgozatomban a félreértések elkerülése végett *Kút* szóval csupán a folyóiratot jelölöm.

De természetesen beszélnem kell a társaságról is. A folyóiratnak két évfolyama jelent meg. De mindazonáltal hangsúlyozni szeretném, hogy a folyóirat története még a kérdéses két évben, 1926/27-ben sem azonos a társaság történetével. Nem csupán azért, mert a társaság nem minden tagja szerepel a *Kút*-ban, hanem azért is, mert a társaság művészi és propaganda munkája tágabb volt – természetesen – a folyóiraténál. Így 1926-ban, tehát a *Kút* megindulása évében a Raith Tivadar szerkesztette *Magyar Írás* körkérdéssel fordult a társaság vezetőihez, hogy azok állásfoglalását az új művészet aktuális kérdéseiről megismerjék. L. *Magyar Írás* 1926. (6.) 2–3. sz. 15–19.

² A *Kút* első száma 1926. március 28-án jelent meg. Az utolsó száma 1927-ben a 4–5. szám volt. A pontos dátumot nem közli, ezt utoljára a II. évfolyam 1. száma adja meg, mely 1927. március 31-én jelent meg.

³ Gyöngyösi Nándor szerkesztő és felelős kiadó az I. évf. 2–4. számában, szerkesztő az 5. számában. Neve az I. évf. 6. számától kezdődően nem szerepel. Gyöngyösi Nándor első könyve 1922-ben jelent meg *Egy álarcos lovag szerelmei* címen. A *Kút* I. évf. 1. számába *A nagy példa* címen írt Rippl-Rónairól cikket. A *Kút* megszűnte után 1927–1933 között, a *Képzőművészet* c. folyóirat főszerkesztője volt.

⁴ A Budapesten és Budapest környékén levő magyar kir. távbeszélőhálózatok előfizetőinek és nyilvános állomásainak betürendes névsora 1924. január hó. Az 1924-ben kiadott telefonkönyv 1926-ban is érvényben volt.

Rózsa Miklós (1874–1945) író, művészettörténész, polgári foglalkozása szerint ügyvéd. Egy ideig *A Hét* egyik szerkesztője. A Nemzeti Szalon titkára volt, 1909-ben megalapította a Művészházat, melynek ügyvezető és művészeti igazgatója volt. A Művészházban kerültek bemutatásra, még az első világháború előtt, a francia és német avant-garde képzőművészet alkotásai először Magyarországon, – az ott látottakról Kassák Lajos soha nem feledkezett meg.^{5a} Rózsa Miklós Malonyai Dezső munkatársa volt a *Magyar nép művészete* c. gyűjteményes vállalkozásban. *A magyar impresszionista festészet* címen 1914-ben megjelent könyvéhez Lyka Károly írt előszót. Verset, novellát és színműveket is írt, a Debrecenből Budapestre felkerült ifjú Szabó Lőrinc egyik korai pártfogója volt. Személyében tehát a magyar és nemzetközi képzőművészet – az egyéb művészeti ágak iránt is érdeklődő – kitűnő szakértője került a *Kút* élére.^{5b}

A *Kút*at előbb a Budapesti Hírlap nyomdája, majd az Általános Nyomda Könyv- és Lapkiadó Részvénytársaság nyomtatta Budapesten. Az első évfolyam harmadik és negyedik számát a békéscsabai Tevan nyomtatta.

A *Kút* első nyolc számának borítólapja egységes tervezésű. Egyszínű alapon (kék, narancs, piros, sárga) a borítólap felső harmadában a cím szerepel. A lap alján négyszer alacsonyabb és keskenyebb betűtípussal „művészeti folyóirat” felírás olvasható. Alatta arab számmal a szám megjelölése. A színes borítólap belső oldalán van a tartalomjegyzék. A belső címlapot a *Kút* művészeinek alkotásairól készült egész oldalas reprodukció foglalja el. (Az elsőtől a harmadik számig Vaszary Jánosé, majd Rippl-Rónaié, Csók Istváné, Koszta Józsefé és Márffy Ödöné.)

Az 1927-es évfolyam borítólapja új tervezés szerint készült. A folyóirat címe átlós elrendezésben került a borítólapra, feltünteti a szerkesztőt is, és megjelenő az évfolyamot és a számot. A borítólap a konstruktív képszerkesztés és tipográfia jegyeit viseli, az egyszínű alapon fekete és alapszínű négyszögek előtt illetve azok kompozíciójából rajzolódnak ki a betűk. Csak a második évfolyam harmadik számának egyszerűbb tervezésű címlapja kivétel. A második évfolyam belső címlapjait gróf Klebelsberg Kuno fényképe, Rippl-Rónai és Márffy Ödön egy-egy festménye, illetve Ferenczy Noémi kárpitja díszítette. A lap színes illusztrációkat, képeket nem közölt.⁶

^{5a} „Ebben az időben nyílt meg a Művészház Szekfü utcai palotája. Társadalmi szenzáció, a lakók foglalkoznak az egyesület múltjával, részletesen megtárgyalják a palotaszerű épületet és a megnyitás napján a hatalmas termék megtelnek nézőközönséggel. Uitz-cal mentünk el a kiállításra (...) Az általános zsongásból ki lehetett hallani Rózsa Miklós hangját. Vitakozott, gúnyosan felnevetett, lelkesedett a képek előtt, és harcolt a hitetlenekkel. Olyan volt ez a gyülekezet, mint valami népgyűlés. S ez a vékony termetű, nagy gesztusú ember volt az ünnepi szónok. Élet van körülötte, s ő maga az élet kikiáltója.” KASSÁK Lajos: *Egy ember élete*. 2. köt. Bp. 1983. 118. Rózsa Miklósról és a Művészházról Rippl-Rónai József ír *Emlékezéseiben* (Bp. 1957. 134.).

^{5b} 1930-tól Rózsa Miklós *Új Szín* címmel szerkesztett újságot. Molnár Farkas Bauhausról írt tanulmánya és 1931-ben Rabinovszky Máriusz Csontváry tanulmánya itt jelent meg.

⁶ A Gyöngyösi Nándor szerkesztette *Képzőművészetben*, és a Vankó Vilmos majd Biró Miklós által szerkesztett *Magyar Grafikában* voltak színes oldalak, illetve az utóbbiban illusztrációk. A nyomás technikája azonban inkább csak egyszerűbb színezésű síkkompozíció visszaadására volt megfelelő.

A *Kút* képzőművészeti lap, de nem egészen annak indul. Feltűnő ugyanis, hogy az első évfolyam első számában, 1926 tavaszán, Szabó Lőrinc és az akkor még költőként is számon tartott Komlós Aladár egy-egy verssel szerepel benne. A harmadik szám közölte Herwarth Walden *Nőstény* c. expresszionista drámáját. Szabó Lőrinc és Komlós Aladár jelenléte arra enged következtetni, hogy a lap a *Nyugattól* elszakadni kívánó fiatal költők egy csoportjának kínált helyet. (A *Kút* művészei a Szinyei Társaságtól és a Mücsarnoktól kívántak függetlenedni.) Szabó Lőrinc majd 1927-ben indította meg az összesen hat számot megélt és az ifjú írók önállóságát demonstrálni kívánó *Pandora* c. folyóiratát. 1927-ben a *Kút* és a *Pandora* között bizonyos rokonság volt megfigyelhető. Komor András a *Kút*-ban művészeti kritikát, a *Pandorában* novellát közölt, Németh Antal mindkét lapban a színházról érkezett. Ugyancsak ő írt a *Pandorába* terjedelmes tanulmányt Pátzay Pálról, melyet a *Kút* II. évf. 1. sz. Figyelő rovatában részletesen ismertetett. Itt a *Pandorát* „a modern irodalom új előkelő” folyóiratának nevezi.

A *Kút* első számában közzétett Szabó Lőrinc vers külön figyelmet érdemel. A vers címe itt *Akarom, hogy félj, ha látsz*. Ugyanez a vers az ugyancsak 1926-ban megjelent *A Sátán műremekei* c. kötetben *Sebeidet tányérodra rakom* címre változott. 1943-ban Szabó Lőrinc kiadta *Összes verseit*. A kiadás számára első négy kötetének anyagát lényegesen átdolgozta. A vers címe újra változott: *Nézlek, szelíden, szóltanul*. 1943 óta a különböző Szabó Lőrinc kiadások a kérdéses verset már ezen a címen közlik.

A harmadik számban közölt – már említett – expresszionista dráma kettős jelentésű a folyóirat összefüggésében. Talán még annak a jele, hogy a folyóirat irodalmi, de legalábbis színházi orgánus is kíván lenni. Ugyanakkor tiszteletadás a modern művészet egyik legnagyobb apostola előtt. Walden 1910-ben alapította meg előbb a Sturm galériát, majd az azonos című folyóiratot. (Az előbbi 1924-ig működött, az utóbbi 1932-ig állt fenn.) Mindkettő az akkor modernnek nevezett fiatal művészek nemzetközi seregszemléje volt. A galéria és a folyóirat már az első világháború előtt is jelentős szerepet töltött be: Chagall például ott állított ki először francia barátai Apollinaire és Cendrars támogatásával. A Sturm hatása a világháború alatt sem csökkent, tanúsítják ezt Kassák Lajos folyóiratai és a belga Pansaers *Résurrection* c. folyóirata. Az első világháború után Walden nagy szerepet játszott az avant-garde művészek nemzetköziségének újraélesztésében. A *Kút* munkatársai közül Kádár Bélának, Scheiber Hugónak^{7a} és Kállai Ernőnek volt szoros kapcsolata a *Sturmmal*. Moholy-Nagy László, akitől a *Kút* ugyan nem közölt képet, de a Képzőművészek Új Társaságának tagja volt, a *Sturm* főmunkatársa. Kassák Lajos, akinek ajánlására az említett magyarokat a Sturm galéria illetve folyóirat foglalkoztatta, harmadszázaddal később *Az izmusok történetében* a legnagyobb rokonszenvvel írt Waldenről. Szükségesnek tartotta Kassák megjegyezni, hogy a *Sturm* által

^{7a} Mindketten megfestették Walden portréját. L. in: *The Hungarian Avant-garde 1914–1933*. Exh. and catalogue by John Kish. University of Connecticut, 1988. 24., 59.

kiadott levelezőlapoknak köszönhetően ismerte meg a magyar közönség számos nagy külföldi művész nevét. (Picasso, Braque, Klee, Chagall, Kandinsky, Koschka, Léger, Juan Gris stb.)^{7b}

A Képzőművészek Új Társasága 1924-ben alakult. A *Kút* című folyóirat – a Társaság két évvel később létrejött lapja – három cikkben is ismerteti a Képzőművészek Új Társasága történetét, előbb a második számban Rózsa Miklós (*Diadalmi ének*) és Fónagy Béla (*Reflexiók a KUT kiállítására körül*), majd az ötödik számban ismét Rózsa Miklós. Címe *Elöljáró beszéd* és eredetileg a Társaság műcsarnoki kiállításán hangzott el 1926-ban. A Képzőművészek Új Társasága 1924 májusában rendezte első, 1925 márciusában második, 1926 márciusában harmadik és 1926 novemberében negyedik kiállítását. Ez utóbbi volt az első műcsarnokbeli kiállításuk, amely társadalmi elismertetésüket igazolta. A Társaság tagjai, írja Rózsa, a Nyolcak és a MIÉNK utódjának tartják magukat. 1926-ban a Társaság tagjai két csoportra oszlottak: törzstagokra és rendes művésztagokra, de voltak műpártoló tagjai is, akiknek száma az ötszázat is meghaladta. „A rendes művésztagok száma e pillanatban 62, de azoknak csatlakozásával, akik lelki közösséget vállalnak velünk számuk, de műpártoló tagjainkké is szinte napról napra gyarapodik.”⁸ A Képzőművészek Új Társasága elnökségi tagjai: Rippl-Rónai József, Vaszary János és Márffy Ödön voltak. (Az 1927-es szervezeti átalakulás után Vaszary helyét Beck Ö. Fülöp foglalta el.) A Képzőművészek Új Társaságának külföldön élő magyar művészek is tagjai voltak: így Moholy-Nagy László (Dessau), aki Kassákkal közösen adta ki Bécsben, 1922-ben az *Új művészek könyve* c. antológiáját, továbbá Péri László (Berlin) és Huszár Vilmos (Hollandia).

A Képzőművészek Új Társaságának 1926-os újjáalakuló ülésakor tiszteleti taggá választották gróf Klebelsberg Kuno kultuszminisztert. Fontos ezt megjegyezni, ha a Társaságot és folyóiratát jellemezni akarjuk. A második évfolyam első száma belső címlapján közli a miniszter fényképét, majd szerkesztőségi cikket közöl. Mottójában idézi a miniszter szavait: „Felelős kultúrpolitikus, aki közpénzekkel sáfarkodik, saját egyoldalú ízlését nem követheti, és nem vonhatja meg az állami támogatást semmilyen iránytól sem, ha azt annak követői tehetséggel képviselik.” A szerkesztőségi cikk hangsúlyozza, hogy Klebelsberg Kuno elsőként merete kimondani, hogy sem a szépművészeti miniszter, sem más felelős tényező a saját ízlését nem oktrojálhatja rá az államra, hogy minden művészi irányzatnak megvan a létjogosultsága, nemcsak a „hivatalos”, az „állami művészetnek”. „Tehát nekünk is. Nekünk is a lenézetteknek, az eddig kiközösítetteknek, a progresszíveknek. A miniszter szavára egyszerre leomlottak a magyar reakciós művészet Jerikójának falai.” Ezt követően a *Kútnak* még három száma jelent meg.

A *Kút* története természetesen nem azonos a társaság történetével. A társaság 1924-ben alakult és többszöri átszervezés után 1941-ig fennmaradt. A *Kút* pedig mindössze két évfolyamot élt meg. A társaság és a folyóirat történetét

^{7b} KASSÁK Lajos: *Az izmusok története*. Bp. 1972. 205.

⁸ RÓZSA Miklós: *Elöljáró beszéd*. = *Kút* 1926. 5. sz. 3.

meghatározza az, hogy mindkettő jelentős szerepet játszott a háború után újrászerveződő magyarországi művészeti életben.

1918-ban megszűnt az 1900 óta Lyka Károly szerkesztésében 1902-től kezdve megjelenő *Művészet* c. folyóirat, mely felbecsülhetetlen szolgálatot tett a világháború előtti magyar művészetnek. Helyén úr támadt, melyet olyan rövid életű lapok mint az Elek Artúr szerkesztette *Műbarát* (1921–1923) és a Pogány Kálmán szerkesztésében megjelenő *Ars Una* (1923–1924) nem töltötték be. Magyarországgal ellentétben, Bécsben volt bizonyos folytonosság. Kassák Lajos ugyanis 1920-ban Bécsben újraindította a *Ma* c. lapot, mely eredetileg Budapesten jelent meg 1916 és 1919 között. (Jellemző, hogy a Horthy elől emigráló Kassák folyóiratát még Kun Béla tiltatta be.) De a *Mában* csak emigráns magyar művészek vettek részt, és egyre inkább nemzetközi orgánummá vált.

Az úr betöltésére vállalkozott a Képzőművészek Új Társasága és a folyóirata. A lap munkatársai közül többen is szoros kapcsolatban álltak korábban (és olykor később is) Kassákkal, aki közülük nem is egyet, így Pátzay Pált, elsőként fedezett fel. A *Kút* nem állt egyedül, 1925-ben megindult a *Magyar Művészet*, melyet a Szinyei Merse Pál Társaság Barátainak Köre (úgyszintén 1925-ben alakult) és az Atheneum támogatott. A Majovszky Pál szerkesztette *Magyar Művészetet* a Baráti Kör tagilletményként kapta.⁹ Az 1920 tavaszán megalakult Szinyei Merse Pál Társaság több tagja majd a Képzőművészek Új Társaságában és a *Kút*ban játszik vezető szerepet: pl. Rippl-Rónai József, Vaszary János, Csók István, Szőnyi István, Beck Ö. Fülöp.¹⁰ 1926-ban Beck Ö. Fülöp kapott Szinyei jutalmat, aki a *Kút* egyik állandó munkatársa volt, 1926-ban Abanovák Vilmos, szintén a Képzőművészek Új Társaságának tagja. „Az egész művésztszadalom – a mérsékelten konzervatívaktól a mérsékelten modernekig, vagy kissé azon túl is – számíthatott a Szinyei Társaságra. A Társaság áthidaló szerepet töltött be a Műcsarnok és a KUT között” – írja Timár Árpád.¹¹

A *Kút* első számának programcikkét Kállai Ernő írta. Kállai Ernő (1890–1954) Kassák bécsi *Májjának* megbecsült munkatársa volt, ugyanakkor rendszeresen közölt cikkeket a budapesti *Ars Unában* kortárs magyar és német művészetről. A Bauhaus tanáráról évtizedekkel később *Az izmusok történetében* is nagy elismeréssel beszélt Kassák. Kállai cikke – *Magyarság és európaiság* – a szerző 1925-ben Budapesten magyarul és Lipcsében németül megjelent *Új magyar piktúra 1900–1925* c. könyvének és elsősorban 1925 januárjában Berlinben írt Előszavának nézeteit ismétli meg illetve gondolja tovább.

⁹ A *Magyar Művészet* jóval túlélte a *Kutat* mert csak 1938-ban szűnt meg. 1931-től a Művészeti Múzeumok Baráti Egyesülete is támogatta. A korszak két képzőművészeti lapja volt még a *Magyar Iparművészet* (1897–1941) – 1910-től 1930-ig Györgyi Kálmán szerkesztette –, valamint a *Magyar Grafika* (1920–1932) c. színvonalas szaklap, melyet Vankó Vilmos és Bíró Lajos szerkesztett.

¹⁰ A Szinyei Merse Pál Társaság pártoló tagjai közé tartozott Gerő Ödön.

¹¹ TIMÁR ÁRPÁD: *A művészeti élet szervezeti keretei*. In: *Magyar művészet története 1919–1945*. Szerk. KONTHA Sándor. Bp. Akadémiai Kiadó, 1985. 74.

„A *Kút* régen esedékes és szükséges folyóirata nagyon kifejezetten európai orientációjú modern művészeti szemlének indul. Teszi ezt olyan időben, amikor a legtűzebb rajongók is túlvannak a háborút követő évek utópisztikus és romantikus nemzetköziségén.”¹²

Az idézet második mondata kimondatlanul is vitázik, Kassák egy időben a nemzeti jelleget a képzőművészetben és a költészetben túlhaladottnak tekintette. Valószínűleg a Kállai cikk az oka, hogy Kassák *Az izmusok történetében* nem említi a *Kút* c. folyóiratot (noha számos munkatársáról más vonatkozásban ír) és ez lehet az oka annak is, hogy Kállai Ernő nem szerepelt a *Dokumentum*-ban. A bécsi emigrációból visszatért Kassák 1926 decemberében alapította meg – Déry Tibor, Illyés Gyula, Nádass József és Németh Andor társaságában – az összesen hat számot megért folyóiratot. A *Dokumentum*, ami az eredeti tervek szerint a bécsi *Ma* folytatása lett volna, a *Kút* egyik riválisa volt. (Kállai Ernő majd újra szerepelt Kassák 1929-ben megindított *Munka* c. folyóiratában.)

Kállai *Új magyar pikúra 1900–1925* c. könyvét összesen 83 kép illusztrálta. Érdekes megnézni, hogy kik azok, akiktől Kállai képeket közölt, és akik a *Kút*-ban is majd megjelennek. Ezek a következők: Rippl-Rónai József, Vaszary János, Schönberger Armand, Derkovits Gyula, Perlott-Csaba Vilmos, Szobotka Imre, Kmetty János, Szőnyi István, Aba-Novák Vilmos, Nemes-Lampérth József, Czóbel Béla, Scheiber Hugó, Márffy Ödön, Egry József. Legalább olyan jellemző azok névsora, akik szerepelnek Kállai könyvében, de nem jelentek meg a *Kút* c. folyóiratban: Kassák Lajos, Tihanyi Lajos, Bernáth Aurél, Moholy-Nagy László, Péri László, Bortnyik Sándor, Huszár Vilmos. (Az a tény, hogy a felsoroltak közül többen is ez idő tájt külföldön éltek, nem döntő, mert ettől még tagjai lehetnek, vagy voltak a Képzőművészek Új Társaságának. A *Kút*-ban azok nem szerepelnek, akiket Kállai a kubizmus és konstruktivizmus fejezetben tárgyal vagy Tihanyi, akit a szerkezetes naturalizmus címszóval jellemez.)

A *Kút* tehát leginkább expresszionista folyóiratnak nevezhető. De az expresszionizmus kifejezés nagyon bizonytalan. Kubista vagy futurista mozgalom vagy aktivista mozgalom (Kassák) ugyanis létezett, expresszionista mozgalom viszont nem létezett.¹³ A művészettörténészek ma is vitatkoznak azon, hogy az expresszionista szó mikor fordult elő először. Walden és a *Sturm* a háború előtt és a háború után nem csupán expresszionistákat, hanem a modern művészet legkülönbözőbb áramlataihoz tartozó alkotókat népszerűsített. Így Walden különösen sokat tett az olasz futurizmus terjesztéséért. A *Kút* munkatársai közül Scheiber Hugó egy ideig szoros kapcsolatban állt Marinettivel. A *Sátán műremekeit* író Szabó Lőrincet is az expresszionizmus jellemzi.¹⁴

Az expresszionista jelző csak rendkívül óvatosan és inkább irányt jelzően használható. A *Kút*-ban ugyanis több generáció és többféle művészi orientációjú

¹² KALLAI Ernő: *Magyarság és európaiság*. = *Kút* 1926. 1. sz. 7.

¹³ LYNTON, Norbert: *Expresszionism*. In: *Concepts of Modern Art*. Revised and enlarged edition. Ed. by Nikos STANGOS. London, 1981. 30.

¹⁴ Vö.: KABDEBŐ Lőránt: *Szabó Lőrinc lázadó évtizede*. Bp., 1970. 390–445.

festővel, illetve műalkotással találkozunk. Rippl-Rónai József már a múlt század végén jelentős alkotó volt, aki egyfajta francia orientációt képviselt. Derkovits viszont mintegy három évtizeddel azután lép fel, hogy Rippl-Rónai első komoly sikereit aratta. A művészettörténet tanúsága szerint a *Kút*ban szereplő Rippl-Rónai és Vaszary János az első világháború után nem hoztak létre jelentős új eredményeket.¹⁵ Ferenczy Béni 1910-ben Párizsban Archipenko tanítványa volt. Pátzay Pál az első világháború idején volt főiskolás hallgató, abban az időben, amikor a franciaországi utazások lehetősége megszűnt. Derkovits a háború után indult. Rippl-Rónait Kassák Lajos nagyon becsülte, előfutárnak tartotta, de hangsúlyozta róla, hogy nem volt avant-garde művész.¹⁶ Noha Csáky Józsefnek a már háború előtt Párizsban megtelepedett kubista szobrásznak, Blaise Cendrars barátjának egyik művét is reprodukálta a *Kút*, melyben egyébként rövid, inkább csak hírszerű beszámolót olvashatunk a belgákról és a hollandokról, a lapot elsősorban német orientáció jellemzi. Egyébként Kassáknak is főként német kapcsolatai voltak. Maga Kassák, aki a *Kút* című folyóiratot nem említi, *Az izmusok történetében* így ír: „A modern festők kiállító-helyisége ez idő tájt a „Belvedere” a Váci utcában. Igazgatója Fónagy Béla volt. Itt vonultak fel a magyar expresszionisták: Bokros Birman Dezső, Derkovits Gyula, Jándi Dávid, Kádár Béla, Scheiber Hugó, Schönberger Armand, Tihanyi Lajos”.¹⁷ A „Belvedere” igazgatója, továbbá a felsoroltak Jándi és Tihanyi kivételével a *Kút* munkatársai voltak. Jelenlétük is indokolja, hogyha óvatosan is, a *Kutat* expresszionista vagy az expresszionizmushoz közel álló lapnak nevezzük.

Fónagy Béla (1875–1935), művészettörténész, aki budapesti tanulmányait az első világháború előtt Németországban és Olaszországban egészítette ki, majd hosszabb időt töltött Franciaországban, 1921 és 1924 között volt a „Belvedere” kiállító helyiség igazgatója. Az 1935-ben kiadott Éber László szerkesztette lexikon munkatársa volt, a *Művészet*, a *Magyar Művészet* és a *Nyugat* hasábjain jelentek meg írásai. A *Reflexiók a KUT kiállításáról* c. cikkében, amelyben az egymást váltó generációkat követve beszél a KUT 3. kiállításának (1926. március, Ernst Múzeum) résztvevőiről, így ír:

„Aki a kiállítást szeretettel nézte, könnyen eligazodott benne a Rómába vezető utak minden sokfélesége mellett is. Csak az alkotó művészek szemével kellett nézni, hogy a művész tulajdonképpen mire törekedett és mennyiben érte el azt. Aki nem ezt tette, hanem más törekvésű és célú művészek szemével nézett, vagy a természet hű mását kereste ott, ahol a természet csak kiinduló pontja, vagy ébresztője volt a művészeknek, (kinek lelkében a látottak vagy élmények továbbrezegtek és tevődtek össze képpé, vagy szoborrá a saját lelkének és látási módjának törvényei szerint) – az már eleve hamis szemszögből nézte a kiállítást és természetesen így csak hamis értéke-

¹⁵ Vö.: BERNÁTH Mária: *Rippl-Rónai József*. (Bp. 1976.) és SZABADI Judit: *Rippl-Rónai József*. (Bp. 1978.), valamint HAULISCH Lenke: *Vaszary János*. (Bp. 1978.)

¹⁶ KASSÁK Lajos: *Az izmusok története*. Bp. 1972. 162.

¹⁷ Uo. 303.

léshez juthatott. (...) A művészet ún. törvényei a művészi alkotások alapján keletkeznek és hamar megdőlnék, ha új törvényhozók jelentkeznék.”¹⁸

Fónagy Béla ebben a cikkében a modern, sokszor avant-garde-nak nevezett művészet alapelveit sorolja fel. Ezeket az elveket költők és képzőművészek a század eleje óta a legkülönfélébb változatokban ismételték meg. Adynál ez így hangzik:

„Ha ki király, Sorsának a királya,
Mit bánom én, hogy Goethe hogy csinálja,
Hogy tempóz Arany s Petőfi hogy istenül.”
(Hunn, új legenda)

Majakovszkij a *Hogyan kell verset írni* c. pamfletjében ugyanazokat a szabályokat használja mint Fónagy: „A költő az, aki megteremti a költészet szabályait.” Kassák a legkülönözőbb a budapesti írásaiban és a bécsi *Mában* variálja azt a gondolatot, hogy a természethűség vagy az utánzás ellenében a műalkotásnak olyan önálló létezőnek kell lennie, mint a fa, vagy az autó.

Kelemen Viktor, költő, író, novellista, műfordító, a nevét csaknem teljesen elfelejtették.¹⁹ Az Anatole France-t fordító Kelemen Viktor, akinek első verseskötete 1913-ban jelent meg, a *Kút* ugyanebben a számában *Expresszionizmus* címen írt jegyzetet.

„Ugyanazt a tartalmat többféle formában lehet kifejezni. De a tartalom és forma korrelációjából következik, hogy minden gondolatnak megfelel egy olyan forma, amely azt minden más formánál pontosabban, teljesebben, – maradék nélkül fejezi ki. Ez a forma, amit a zseni biztonsággal alkalmaz és amit az igazi művész megközelíteni törekszik. Az expresszionizmus úgy a külső, mint a belső formában (stílus és konstrukció) teljes szabadságot enged. Az expresszionizmus elsősorban új kifejezési lehetőséget, új stílust, új formanyelvet jelent.”²⁰

A *Kút* vezető kritikusa és művészeti írója, Rózsa Miklós mellett a nála csaknem húsz évvel fiatalabb Rabinovszky Máriusz (1895–1953), Budapesten Pasteiner Gyula, Berlinben Wölfflin tanítványa volt. Kiválóan ismerte a modern művészeti irányzatokat.

„E még sok tudománytörténeti teendőt ránk roví korszak kritikusai parnaszszusán Rabinovszky Máriusz kétségtelenül Lyka Károly, Elek Artúr, Farkas Zoltán, Kállai Ernő, Ybl Ervin, Gerő Ödön között foglal helyet, ott lévén nem utolsósorban Derkovits Gyulának legkorábbi méltatói között is” írja Rabinovszkyról Vayer Lajos.²¹

¹⁸ FÓNAGY Béla: *Reflexiók a „KUT” kiállításáról*. = *Kút* 1926. 2. sz. 10.

¹⁹ Kelemen Viktor nem szerepel az irodalmi és művészeti lexikonokban. A BOTKA Ferenc–VARGHA Kálmán: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* 6. (1905–1945. Személyi rész I. A–K.) (Bp. 1982.) c. kötete feltünteti, hogy 1925-ben a *Fáklya* c. lapban egy-egy cikket írt Drégely Gáborról és Fazekas Imréről. (L. i. m.: 328., illetve 367.)

²⁰ KELEMEN Viktor: *Expresszionizmus*. = *Kút* 1926. 2.sz. 11.

²¹ RABINOVSZKY Máriusz: *Két korszak határán*. (Válogatott művészeti írások.) VAYER Lajos előszavával. Bp. 1965. 18.

A Nyugatban, a Magyar Művészetben, a Magyar Grafikában és az *Ars Uná-*ban publikált. Az utóbbiban Meggyessyról és Perlott-Csaba Vilmosról írt tanulmányt. Itt szeretném megjegyezni, hogy az *Ars Uná*ban Rabinovszky és Kállay Ernő tanulmányai a *Kútat* készítik elő.

„A két világháború közti közélet változó intenzitású örvényei közt Rabinovszky egyetlen stílustörekvésnek vagy művészcsoportnak sem kötelezte el magát. Talán még a *Kút* mozgékony és igényes szelleme állt hozzá legközelebb” – írta róla Perneczky Géza.²² Rabinovszky 1948-tól a Képzőművészeti Főiskola tanára, számos művészettörténeti mű szerzője. (*Az új festészet története* 1926., *Daumier* 1927., *Kétezer év festészete* 1943., *Itália festészete. A trecento* 1947.) A *Kút*ban hét cikke jelent meg, többnyire a Képzőművészek Új Társaságának kiállításaiival illetve művészeivel kapcsolatban vagy stiláris és elméleti kérdésekről. *Mai festészetünkről* c. cikkében írja:

„Óvakodnunk kell attól, hogy a gyakran gyümölcsöző és hasznos jelszavaktól való irtózás rendszerré, tehát ismét „izmussá” váljék, ezúttal az „antiizmus” „izmusává”. Ha a *Kút* művészgardáját tekintjük, úgy megállapíthatjuk, hogy a festőtárgok nagyobb részének művészete a „festői expresszionizmus fogalma alatt foglalható össze. (...) Igaz a magyar festői expresszionisták távolról sem élnek szabadságukkal oly mértékben, mint éltek különösen a németek.”²³

Fónagy, Kelemen és Rabinovszky cikkei alátámasztják, hogy a *Kútra* az expresszionizmus jellemző leginkább. Itt jegyzem meg, hogy Németh Lajos és mások a társaságot az École de Paris magyar képviselőjének tartják.²⁴

Az avant-garde művészek és művészetteoretikusok sokat beszéltek a művészet új feladatairól. A *Kút* nyitószámában Rabinovszky *A művész feladata* c. cikkében írja:

„Nem lehet a rendszeres gondolkodás, a rendszeres műkritika létjogosultságát tagadni akkor, mikor ez a különösképpen amalgamált szellemi-intuitív tevékenység kézzelfogható szükségletnek köszönheti létét. (...) Csak egyvalakinek jobb, ha elzárkózik az elméleti megfontolások elől és ez az egy: az alkotó művész. Goethe parancszava: »Művész alkoss, ne beszélj« (...) A *Kút* elméleti tehertől mentesen indul útnak. Addig teljesíti hivatását, amíg minden doktriner és minden személyi szempontot kikapcsol. Amíg ez sikerül, addig van létjogosultsága, amint erről megfeledez, helyébe új alakulat lép.”²⁵

Gerő Ödön (1863–1939) Lyka Károly generációjához tartozott. Végzettsége szerint építészmérnök, a *Budapesti Újság*, *Magyar Újság*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló* és *Pester Lloyd* művészeti kritikusa, az *Élet* c. szemle megalapítója, 1910-től a *Világ* főszerkesztője volt. Művészeti tárgyú könyvei mellett (*Kompo-*

²² *Kortársak szemével*. Írások a magyar művészetről 1896–1945. Bp. 1967. 46.

²³ RABINOVSZKY Máriusz: *Mai festészetünkről*. = *Kút* 1926. 1. sz. 4–5.

²⁴ NÉMETH Lajos: *Modern magyar művészet*. Bp. 1968. 88. és LYKA Károly: *Festészetünk a két világháború között*. Visszaemlékezések 1920–1940. Bp. 1956. 58.

²⁵ RABINOVSZKY Máriusz: *A művész feladatai*. = *Kút* 1926. 1. sz. 13–14.

zicció és ritmus 1908, *Tegnaptól máig. A magyar festőművészet múltjából, Modern magyar festőművészet, Székely Bertalan, Magyar remekfestők I.* 1913.) regényei is megjelentek. A Szinyei Társaság 1925-ben indított lapjában, a *Magyar Művészetben* is jelent meg írása. Utolsó könyvének gerincét (*Művészetről, művészekről*. Tanulmányok, vázlatok, emlékezőések. 1939.) a XIX. század második felében alkotó művészekről szóló írásai adják.

A *Kútban A progresszív művészet* címen olvashatunk tőle cikket az I. évfolyam 1. számában.

„Az a kérdés, hogy az elméletek megelőzik-e a művészi munkát vagy követik-e? Megszabják-e, hogy a művész hogyan dolgozzon vagy csak megállapítják, hogy hogyan dolgozik. Amazokból alakulnak a művészeti dogmák. A *Kútról* úgy tudom, hogy síkra száll a dogmatikus művészet ellen. Az ő elmékedői vizsgálni, bírálni, s a jövőendő útjain a szabad járást biztosítani akarják. A *Kút* éppen ezért nem esküszik semmire. Csak a jobb megismerés jogára és kötelességére. A *Kút* tagjairól azt tartom, hogy egyformán boldogok, amikor új művészeti megismerésre tesznek szert s amikor ettől a megismeréstől szabadulnak. A modernség ehhez a boldogsághoz való bátorság és jog.”²⁶

A Képzőművészek Új Társaságának a *Kútban* cikket író képzőművész tagjai Cselényi Walleshausen Zsigmond (1888–19(?)), Bor Pál (1889–1982), Vaszary János (1867–1939) és Márffy Ödön (1878–1959).

Vaszary János, akinek festészetére München után az 1900-as évek Párizsában Puvis de Chavannes, Toulouse-Lautrec, Bonnard, Carrière és Cézanne gyakorolt nagy hatást *Hogyan jutottunk festői kultúrához?* c. írásában emlékszik vissza erre az élményére.²⁷

Márffy Ödön, a Nyolcak művészcsoporthoz egyik megalapítója, az új művészgeneráció figyelmét a régi népművészetre hívja fel, különösen a díszítőművészet területén.²⁸

Cselényi-Walleshausen Zsigmond, festő, grafikus, író. (*Senkiember János* c. regényének megjelenéséről a *Kút Figyelő* rovatában tájékoztatott.) Cselényi-Walleshausen Hollósy Simonnál, majd Párizsban tanult. 1920-ban Bécsben a Wiener Salonban, és 1922-ben a „Belvederé”-ben állított ki. Számos külföldi kiállításon vett részt. A negyvenes évektől Párizs mellett élt. *Korszellem és progresszív művészet* c. cikkében így csatlakozott a *Kút* programjához:

„Soha jelszavak embert még nem boldogíthattak, soha irányok művész előtt meg nem nyithatták a paradicsom kapuit. Mert nem az ember csinálja az irányokat és nem az irányok a művészt. (...) Közben új századba fordultunk s az új század termé-

²⁶ GERŐ Ödön: *A progresszív művészet*. = *Kút* 1926. 1. sz. 4.

²⁷ VASZARY János: *Hogyan jutottunk festői kultúrához?* = *Kút* 1927. 7–8. sz. 4–6. Vaszary János a Képzőművészek Új Társasága egyik alapítótagja, az 1927-es szervezeti átalakulásig az elnökség tagja. A Vaszary növendékeiből szerveződött UME – Új Művészek Egyesülete – elnöke. 1927-ben, amikor a KUT szervezeti átalakulását és legálissá válását követően az UME kivált a KUT-ból, Vaszary is kilépett a szervezetből.

²⁸ MÁRFFY Ödön: *Vigyázat!* = *Kút* 1926. 1. sz. 6–7.

szettudományosan gondolkodó embere természetszerűleg az analízis és rendszerezés ideológiájához érkezett. Így történt, hogy a Cézanne-i, valamint a Van Gogh-i szempontokat szélesíteni és rendszerezni törekedett. Egyfelől az impresszió elégtelenségének megismerésére vetette magát s Van Gogh-ból kiindulva annak expresszív erejét szisztematikus expresszionizmussá fejlesztette, másfelől az objektivitás Cézanne-i értelmezését kubizmussá sematizálta. Ezzel aztán lényegében el is érkezünk a jelen pillanatra. Mert a modern művészet alakulásának ez a két legfontosabb faktora (a kubizmus és az expresszionizmus) máig is eleven probléma maradt. (...) Nem fontosak a nevek s e soroknak nem is célja ezek ismertetése és egymástól való disztinkcióik felsorolása. Csupán az a tény fontos, hogy mindmegannyi irány egy-egy dokumentuma a megnyilatkozási formáját kereső új embernek. Az összes többi irányok közül elégséges itt a konstruktivizmusról még megemlékezünk, amely egyszerűen lényegében nem más, mint az összes képzőművészetnek egy művészetté való sommásítása: a szerkesztés művészetévé.²⁹

Cselényi-Walleshhausen e cikkében annyiban emlékeztetett Kassákra, hogy egyetlen izmushoz sem csatlakozott – Kassák is minden izmust fel akart használni a maga sajátos izmusának megteremtésére.

Kiváltképpen érdekes Bor Pál a Képzőművészek Új Társaságának 1927-es őszi, negyedik kiállításával kapcsolatban írt cikke. Bor Pál szobrász, festő, művészeti író, a Képzőművészek Új Társaságának tagja. Ő az egyetlen, a folyóiratban megjelenő szerzők közül, aki egyértelműen bíráló hangnemet üt meg, nem tagadva az elért művészeti eredményeket sem. Kifogásait így foglalja össze:

„Itt teljesen hiányoznak a KUT kiállításokon azok a keresők, akik féltetve a való világ minden asszociálható formáját, tisztán absztrakt eszközökkel töreksenek az esztétikai szépre. Pedig ezek azok akik Párizsban a legszélesebb körökben találnak visszhangra, éppen mert, miután nem nyújtottak semmi asszociálhatót, a közönség tisztán a széperzéskére bízhatta képeikkel szemben a tetszését, vagy nem tetszését. (...) A másik megnyilatkozás, mellyel alig találkozunk a KUT kiállításokon, az a törekvés, mely akár a természet eszközeivel, akár absztrahált, vagy leegyszerűsített formaelemekkel erős térhatás érzését keresi. (...) Egy harmadik gazdagodása a művészetnek az a törekvés, mely a reális világ élményeit veszi ugyan alapul, de a perspektivikus tértől és az egyidejűségtől igyekszik szabadulni, úgy hogy a fantáziára bízta azt, hogy a dolgok távlati megjelenését és időbeliségét mily fokig respektálja, vagy hanyagolja el a képmegjelenés, vagy a képben ábrázolt formai vagy tárgyi élmény érdekében.”³⁰

A cikk általánosságban beszél, a párizsi eredményeket ugyanis nem köti nevekhez és művekhez.

Bor Pál előbb Nagybányán tanult, majd 1911 és 1914 között Párizsban tartózkodott. A világháború kitörése után a franciák internálták, mint Kuncz Aladárt és Németh Andort. Mit láthatott 1911 és 1914 között Bor Pál Párizsban, ami a háború utáni művészeket ösztönözte?

²⁹ CSELÉNYI-WALLESHAUSEN Zsigmond: *Korszellem és progresszív művészet*. = Kút 1927. 7–8. sz. 12–14.

³⁰ BOR PÁL: *A KUT kiállításának tanulsága*. = Kút 1926. 5. sz. 10–11.

1911-ben Párizsban „Közelinek látszik az a pillanat, hogy mindenki kubista képeket fessen, amely egy modern akadémizmus létrehozásának kockázatával jár.”³¹ Archipenko szobrai az 1910-es Őszi Szalon óta nagy sikert aratnak. 1912-ben tartották a futuristák első kiállításukat Párizsban (Marinetti, Bocconi, Severini, Carrè), amelynek anyagát számos európai fővárosban, így Budapesten is bemutatták. Októberben a La Boétie galériában nyílt meg a Section d'Or 1. kiállítása harminc kubista festő (köztük Léger, Gleizes, Metzinger, Gris, Duchamp, Archipenko) 200 alkotásával. Picasso és Braque a Kahnweiler galériában állított ki – kollázsaikkal, szintetikus festményeikkel a terek, a formák köhézióját és a festéket hangsúlyozták. 1913-ban Robert Delaunay *Párizs városa* c. képét Apollinaire a Salon des Indépendants legjelentősebb képeként üdvözli.) Delaney 1912-ben már „nem-objektív” képeit festette. (1914-ben az olasz Giorgio Chiricót majd az orosz rayonista Goncsarovát és Larionovot mutatta be párizsi galériájában Paul Guillaume. (A katalógusuk bevezetőjét Apollinaire írta.)

Bor Pál tehát az új művészetet születőfélben láthatta Párizsban, és lehet hogy Delaunay-re, Braque-ra, Duchamp-testvérekre és Chiricóra gondolt. Egyébként Bor Pál kiadott egy kis könyvet 1926-ban Csáky Józsefről, a kubizmusról és a stílusról, amiről a *Kút* is tájékoztatott Szemle rovatában.

A *Kút*ban cikket közölt Molnár Farkas (1879–1945) építész, grafikus, festő. A Műegyetem és a Képzőművészeti Főiskola után a weimari Bauhausban Gropius tanítványa volt (1921–25). Részt vett az első Bauhaus kiállításon (1923), a KURI manifesztum egyik aláírója (1922). 1927-től Budapesten dolgozott. Az 1928-ban megalakult CIAM magyar delegátusa volt és ennek magyar csoportját szervezte. *Szimmetria és asszimetria* c. cikkével az építészetet képviseli a *Kút* hasábjain.

Az európai mérnöki kultúra, technika, funkcionalizmus és művészet szintézisét keresi egy új vizuális kultúra jegyében, szemben az európai építészet görögöktől örökölt szimmetriára törekvő gyakorlatával.

„Az asszimetria, amelyet a dolgok lelkébe merülő költő lao-tsei filozófiával fogott meg, a mi szellemünkben sokkal precízebb értelmezést nyer. Jelenti azt az esztétikát, melyben a szépség: harmónia, rendezett egyensúlyállapot. Mi ismerjük az egyensúly feltételeit a mechanikából. Egy nagy erőt is tarthat egy kisebb is egyensúlyban, ha a karja hosszabb. Példa: a tizedesmérleg. (...) Az asszimetria szabadságot jelent az alkotásban, szigorúságot a rendben; jelenti alapos mérlegelését minden részletnek, jelent precíz munkát: mérnöki gondolkodást.”³²

A *Kút* 1. évfolyam 7–8. számában V. M. aláírással *Modern hollandi építészet* címmel jelent meg egy cikk, amely Hendrik Petrus Berlage-ot, a modern építé-

³¹ *The art of our century*. The chronicle of Western art from 1900 to the present. Jean Louis FERRIER, editor in chief with the collaboration of Yann le PICHON. New York, London, Toronto, 1989. 118.

³² MOLNÁR Farkas: *Szimmetria, asszimetria*. = *Kút* 1926. 3. sz. 15–16.

szet egyik megteremtőjét említi. Hendrik Petrus Berlage nagy hatással volt Mies van der Rohe-ra, aki 1930-ban a dessauai Bauhausban és 1937-től a chicagói Illinois Institute of Technologyban dolgozott.³³ A cikk szerzője valószínűleg a költő, író Vidor Marcell lehetett, aki 1927-ben holland dalok szövegét fordította magyarra.

A Kút írógárdájának két legfiatalabb tagja Németh Antal (1903–1968) és Genthon István (1903–1968) volt. Németh Antal tanulmányait a budapesti és berlini egyetemen végezte. 1928–29 között Berlinben, 1931–32-ben Münchenben, Kölnben és Párizsban foglalkozott a modern rendezés problémáival. 1929-ben írta doktori disszertációját *A színjátszás esztétikájának vázlatja* címmel. Művészeti és színházi írásai jelentek meg a *Magyarság*, *Magyar Művészet*, *Pandora*, *Symposion*, *Napkelet*, *Magyar Szemle*, *Jelenkor*, *Nagy Világ* és más lapokban. Az Éber László szerkesztésében megjelent *Művészeti lexikon* munkatársa, a *Színművészeti lexikon* szerkesztője (1930). 1935-től a Nemzeti Színház igazgatója volt.

Új magyar művészet c. cikkében a Képzőművészek Új Társaságának történelmi szerepéről írt. Riegl „Kunstwollen” és Worringer „érzéki és absztrakt” fogalmai csengenek vissza cikkében.

„Szemben a régi gárda lélektelen és korszerűtlen naturalizmusával, ez a két terem az új generáció bátor, lendületes, megalkuvást nem ismerő „Kunstwollenjéről” beszélt, tanúságot tett arról, hogy az új magyar művészet egyéni hangja együtt zeng az európai orchesterrel. (...) A magyar alkotó lélek egyforma mértékben egyesíti az érzéki és elvont, tudatos és életélményre való hajlamot; (...) Akkor, amikor a különböző „izmusok”-ban a teoretikus program-elvek következetes végiggondolása egy teljesen elvont értelmű művészet zsákutcájába vezette Nyugat úttörő művészeit, a magyarok már ott tartottak, ahová az expresszionizmus és kubizmus után, néhány éve, visszakanyarodott a progresszív művészet...”³⁴

A mai színpadművészet c. cikkében (I. évf. 6. sz.) azzal foglalkozik, hogy az avant-garde képzőművészeti mozgalmak hogyan befolyásolták a színpad képét.

Genthon István 1927-ben publikálta első könyvét a *Magyar művészek Ausztriában a Mohácsi vészig* címen. 1925-ben a *Magyar Írásban* közzétett *Az expresszionizmus halálára* c. cikkében elmarasztalta Klee-t „blöffös irodalmiaskodása” miatt, Kandinszkijt „ügyesen mintázott, céltalan tapétához” hasonlította.

A *Kútban* Nemes-Lampérthről elismerő cikket írt, akiről egyébként Rabinovszky is dicsérően szólt 1924-ben az *Ars Unában*. A Képzőművészek Új Társaságának következő évre tervezett posztumusz Nemes-Lampérth kiállítása kapcsán írt cikkében Genthon Van Gogh-hoz hasonlítja Nemes-Lampérth Jó-zsefet. Tragédiáját röviden így foglalja össze:

³³ V. M.: *Modern hollandi építészet*. = Kút 1927. 7–8. sz. 15–16.

³⁴ NÉMETH Antal: *Az új magyar művészet*. A KUT történelmi szerepe. = Kút 1926. 5. sz. 8.

„Élete folyása alatt (1891–1923) nem sok sikert könyvelhetett el, halálában nem magasztalták hérosszá, mint ahogy az rendesen történni szokott; bár ma már tisztán látható, hogy ő volt a fény abban a szomorú évtizedben, amelyet a Művészház és a Nyolcak szétszóródása s a KUT első kiállítása keretez.”³⁵

A *Kút* írógárdájának valamennyi tagjáról beszéltem. A cikkek nagy része programadó, elméleti jellegű illetve kiállításokhoz kapcsolódik és kritikai jellegű. Az egy személynek szentelt cikk és tanulmány sokkal kevesebb mint az elméleti és programadó cikk, illetve azok a kritikák, amelyek a Képzőművészek Új Társaságának művészeiről vagy azok egy részéről mint csoportról beszél.

Rabinovszky és Genthon már említett Derkovits- és Nemes-Lampérth-tanulmányán kívül csupán Chagallról jelent meg egy tanulmány Rózsa Miklós tollából, és Rippl-Rónai Józsefről, melyet Rózsa Miklós és Gyöngyösi Nándor írt. Az utóbbi két Rippl-cikk az I. évfolyam 4. számában jelent meg, melyet Rippl tiszteletére adtak ki. A Rippl-számhoz a KUT 4. múcsarnokbeli kiállítása szolgáltatott alkalmat (az időpont egybeesett a nagybányai festők harminc évvel korábbi első kiállításával, ugyancsak a Múcsarnokban), amely azért is örömmel volt, mert a Múcsarnok a főváros hatáskörébe került át az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat hatásköréből és új művészek, például a Képzőművészek Új Társasága előtt is megnyitotta kapuit. Arról az örömhírről is tudósít a lap, hogy a firenzei Uffici Képtár Rippl-képet vásárolt.

A *Kút*nak Szemle és Figyelő rovata is volt. Ezek a hazai és a külföldi kiállításokat követték nyomon, a társaság működésének visszhangjáról számoltak be, a társaság tagjainak tudományos és művészi munkájáról tájékoztattak, illetve a társaság hivatalos bejelentéseit tették közzé. Írói az I. évfolyam 1–4. számában az író és műfordító Komor András, Kállai Ernő, Komlós Aladár, Dénes Lajos, Rózsa Miklós, Gyenes Gitta festőnő és Bartha Ferenc voltak. A későbbi számokban a Szemle és Figyelő rovat aláírás nélkül jelent meg.

A *Kút* 11 szám után 1927-ben megszűnt. Rövid életű lap volt, akárcsak a kortárs progresszív művészetet is propagáló *Műbarát* és az *Ars Una*. A lap jelentősége az, hogy 1926–27-ben neves képzőművészek műveit és jelentős művészeteteoretikusok írásait tette közzé. Érdeme az is, hogy helyt adott Szabó Lőrinc egy fontos versének és Walden drámája is itt jelent meg.

Voit Krisztina – akinek segítségét itt köszönöm meg –, úgy gondolja, hogy a lap megszűnésének oka az olvasóközönség hiánya lehetett. Ezt a véleményt alátámasztani látszik az, hogy Kassák szerint a *Kúttal* egyidejűleg megjelenő *Dokumentum* (1926. dec.–1927) is a közönség hiányában szűnt meg. Kassák szerint a modern művészet (a *Tett* és a budapesti *Ma*) közönsége 1919 után emigrált. Kassák a *Munka* c. lapját 1928-ban azért alapította, hogy főleg fiatal munkásokból új közönséget neveljen.

***

³⁵ GENTHON István: *Nemes Lampérth József*. = *Kút* 1926. 6. sz. 2.

A Képzőművészek Új Társasága a két háború közötti időszak egyik legfontosabb művészeti társasága volt. A szakirodalom foglalkozott vele, bár monografikus mű nem született róla. A *Kút* c. folyóiratot azonban szinte teljesen elfelejtették, bár Tímár Árpád is említette idézett tanulmányában, és Perneczky Géza megjegyezte: a *Kút* igyekszik pótolni a túlságosan szolidan szerkesztett *Magyar Művészet* mulasztásait.³⁶

SZILVIA TÓTH

The periodical *Kút* (1926–1927)

Periodical of the New Society of Artists

The *Kút* was an art review edited by the New Association of Artists (Képzőművészek Új Társasága) in 1926–27. Altogether 11 issues came out. The first issues contain literary texts, poems, a play by H. Walden, literary and art criticisms and illustrations of works of art. Later they abandoned their literary interest. Expressionist orientation characterizes the reviewers. The paper is the first one which presents and analyses this almost forgotten review. The author deals with the editors (Lajos Dénes, Miklós Rózsa) and chief collaborators (artists and critics, for example Pál Bor, János Vaszary, Ödön Márffy, Farkas Molnár, Máriusz Rabinovszky, István Genthon) and marks the *Kút*'s place out among the other art and literary reviews of these years (*Ars Una, Dokumentum, Pandora*).

³⁶ *Kortársak szemével. Írások a magyar művészetről 1894–1945.* Bp. 1967. 32.